

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi eräiden Kemijoen rakentamisesta aiheutuneiden kalastusvahinkojen korvauskysymysten hoitamisesta annetun lain muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan Kemijoen rakentamisesta aiheutuneiden kalastusvahinkojen korvauskysymysten hoitamisesta annettua lakia muutettavaksi siten, että valtio vapauttaa yksityiset korvauksen saajat maksamasta sille niitä kor-

vauseriä, jotka se on joutunut takaussitoumuksen perusteella maksamaan Pohjolan Voima Oy:lle.

Osa korvauksen saajista jätti nostamatta vesioikeuden päätöksen mukaiset korvaukset. Esityksessä ehdotetaan, että heille maksettaisiin valtion varoista korvausta vastaava rahamäärä.

YLEISPERUSTELUT

1. Nykyinen tilanne

Syksyllä 1979 Peräpohjolan ja Lapin väestöä edustanut kansalaislähetystö ryhtyi kiirehtimään Kemijoen Isohaaran voimalaitoksen rakentamisesta kalastukselle aiheutuneiden vahinkojen korvausten maksatusta. Pohjois-Suomen vesioikeus oli 9 päivänä joulukuuta 1977 antamallaan päätöksellä määrännyt Pohjolan Voima Oy:n maksamaan näitä korvauksia noin 64 miljoonaa markkaa. Itse voimalaitos oli rakennettu jälleenrakennuskauden poikkeuslainsäädännön nojalla myönnettyillä väliaikaisilla rakennusluvilla jo vuosina 1947—49.

Valtioneuvoston johdolla käytyjen neuvottelujen tuloksena Pohjolan Voima Oy suostui vapaaehtoisesti maksamaan yksityisille korvauksen saajille — ei siis yhteisöille — tulevat korvaukset vesioikeuden päätöksen mukaisina, vaikka päätös olikin vailla lainvoimaa. Valtio antoi yhtiölle korvauksen saajien puolesta omavelkaisen takauksen. Se sitoutui maksamaan yhtiölle vesiyli-oikeuden ja korkeimman oikeuden päätöksen antamisen jälkeen sen, mitä yhtiön on todettu maksaneen liikaa, jos jonkun korvauksen saajan

korvausta alennetaan tai hänen korvausvaatimuksensa hylätään.

Kemijoki Oy, joen toinen voimalaitosrakentaja, suostui vapaaehtoisesti tukemaan Pohjolan Voima Oy:tä antamalla tälle 17,5 miljoonan markan lainan korvausten maksatusta varten.

Korvausten maksamista varten säädettiin laki eräiden Kemijoen rakentamisesta aiheutuneiden kalastusvahinkojen korvauskysymysten hoitamisesta (926/79; jäljempänä Kemijoen korvauslaki). Lain 2 §:n mukaan korvauksen saaja sai nostaa korvauksensa annettuaan sitoumuksen korvauksen pääoman ja koron takaisinmaksamisesta ja näille nostopäivästä laskettavan 6 prosentin koron suorittamisesta siinä tapauksessa, että hänen korvausvaatimuksensa hylätään tai hänelle tuomitun korvauksen määrää alennetaan vesiyli-oikeuden tai korkeimman oikeuden päätöksellä. Lain 3 §:n mukaan Lapin lääninhallitus sai tehtäväkseen hoitaa maksatukseen liittyvät käytännön toimenpiteet.

Vesioikeuden päätöksessä yksityisille korvauksen saajille määrättiin maksettaviksi korvauksia kalastuksen tuoton menetyksestä sekä hyödyttömiksi jääneistä kalastusvälineistä. Kalastuksen

tuoton menetyksestä korvauksia maksettiin Lapin lääninhallituksen välityksellä jakokunnille, yksinäistalojen osakstilojen omistajille sekä koskitilojen osalta niille tilanomistajille, jotka olivat vesialuekaupoissa pidättäneet itselleen kalastusoikeuden. Korvaukset hyödyttömiksi jääneistä kalastusvälineistä maksettiin vesioikeuden päätöksessä nimeltä mainituille henkilöille. Kaikkiaan oikeuden päätöksen mukaisia korvauksia maksettiin noin 27 miljoonaa markkaa.

Vesiylioikeuden 9.6.1982 antamassa päätöksessä on keskeisissä korvauskysymyksissä omaksuttu vesioikeuden päätökseen verrattuna erilainen kanta. Ensinnäkin vesiylioikeus katsoi, että Kemijoen vesistössä ja sen edustan merialueella lohen ja meritaimenen kalastusoikeus ei ole vesialueen omistukseen sisältyvä oikeus. Näiden kalastajien kalastusoikeuden vesiylioikeus katsoi kuuluvan tällä alueella valtiolle sen yksinoikeutena (kalastusregaaali) vesialueen omistussuhteista riippumatta. Tämän vuoksi vesiylioikeus poisti eräitä lohivatoyhteisöjä lukuunottamatta vesialueiden tai kalastuspaikkojen omistajille lohen ja meritaimenen kalastuksen tuoton menetyksestä määrätty korvaukset. Vesiylioikeus katsoi kuitenkin paikallisen väestön saaneen harjoittaa lohen ja meritaimenen pyyntiä valtion siihen puuttumatta, minkä vuoksi vesiylioikeus määräsi tämän kalastusetuuden menetyksestä kertakaikkisen korvauksen kullekin luvallisin välinein pyyntiä harjoittaneelle yksityiselle henkilölle.

Henkilökohtaisia korvauksia lohen ja taimenen kalastusetuuden menetyksestä tuomittiin maksettavaksi korkoineen noin 17,2 miljoonaa markkaa. Valtion regaali-oikeuden menetyksestä saama korvaus on korkoineen noin 8,9 miljoonaa markkaa.

Vesiylioikeuden päätöksessä katsotaan, ettei merellisen vaellussiian nousualue ulottunut Rovaniemen yläpuolisille vesialueille. Tämän vuoksi vesiylioikeus poisti vesioikeuden näiden alueiden omistajille määräämät korvaukset vaellussiian menetyksestä. Tämä merkitsee sitä, että kyseisten vesialueiden omistajat menettivät kaikki korvauksensa. Nahkiaisien tuoton menetyksestä vesioikeus määräsi, toisin kuin vesioikeus, korkoineen noin 2,3 miljoonan markan kertakaikkiset korvaukset.

Vesiylioikeuden päätöksessä vesialuekauppoihin liittyviä ehtoja on tulkittu luovuttajien kannalta jonkin verran edullisemmin kuin vesioikeuden päätöksessä.

Vesiylioikeus alensi ja poisti vielä eräitä vesioikeuden päätöksessä määrättyjä kalastusvälinekorvauksia. Koron maksun alkamispäivän muuttuminen aikaisemmaksi merkitsee kuitenkin, ettei

kalastusvälinekorvausten määrä muutu merkittävästi.

Korkein oikeus ei myöntänyt korvauksen saajille valituslupaa, joten heidän osaltaan vesiylioikeuden päätös jäi lopulliseksi.

Kokonaisuudessaan korvausten määrä aleni tuntuvasti vesiylioikeuden päätöksessä. Tästä oli seurauksena, että valtio joutui takaussitoumuksen nojalta suorittamaan Pohjolan Voima Oy:lle sen vesioikeuden päätöksen perusteella liian suurina maksamat korvaukset sekä niille kuuden prosenttien koron korvauksen maksupäivästä takaussumman maksupäivään. Valtion takauksen perusteella maksama määrä nousee noin 20 miljoonaa markkaan. Tämä on noin 70 prosenttia ennakkoon maksetuista korvauksista.

Valtiolla on takaussitoumuksen perusteella oikeus periä korvauksen saajilta takaisin koko se määrä, minkä se on maksanut tai joutuu vielä maksamaan Pohjolan Voima Oy:lle. Takaisinmaksuvelvollisuus jakautuu siten, että merialueen jakokunnat ja niihin verrattavat yhteisöt ovat maksamassa valtiolle noin 7,3 miljoonaa, yksi jokialueen jakokunta Rovaniemen alapuolella 0,1 miljoonaa, Rovaniemen yläpuolella olevat jakokunnat ja yksinäistalot 4,0 miljoonaa sekä Rovaniemen yläpuolella olevat koskitilat 4,6 miljoonaa markkaa.

Takaisinperintä yksityisiltä korvauksen saajilta olisi oikeudellisesti sinänsä perusteltua. Toisaalta eräät painavat seikat puoltavat takaisinperimistä luopumista. Tällaisia seikkoja ovat korvauksen saajien suuri lukumäärä — noin 20 000, — korvausmäärien suhteellinen pienuus ja takaisinperinnän aiheuttamat kustannukset. Johdonmukaista vaihtoehtoa takaisinperinnän järjestämiseksi on varsin vaikea suunnitella ellei koko korvaussummaa noin 20 miljoonaa markkaa peritä takaisin. Jos esimerkiksi 8 000 markkaa ylittävä osa liian suurena suoritettusta korvauksesta määrättäisiin palautettavaksi, palautusvelvollisten määrä olisi 55 ja palautettava määrä 0,9 miljoonaa markkaa. Kalastusetuuskorvausten saajia on kaikkiaan 1 174. Heistä yli 300 on saanut ennakolta korvausta lohen ja taimenen kalastuksen tuoton menetyksestä jakokunnan tai yksinäistalon osakkaana taikka kalastusoikeuden vesialuekaupan yhteydessä itselleen pidättäneenä. Kaksinkertaisen korvauksen estämiseksi takaisin perittävä määrä olisi arvion mukaan noin yksi miljoona markkaa ja palautusvelvollisten määrä olisi hie-man yli 200.

Takaisinperintä olisi mutkikas ja aikaaviepä tehtävä. Jakokunnille maksetut korvaukset on

maksettu jakokunnan hallinnolle, joka on jakanut korvaukset tai osan niistä edelleen osakkaille. Verot on maksettu korvausten ollessa vielä jakokunnalla. Verotuksen uudelleen toimittaminen takaisinperintätilanteessa olisi myös työläs ja mutkikas tehtävä. Eräät korvauksen saajat ovat lisäksi korvausten vuoksi menettäneet tulositonaisia sosiaalietuuksia, jotka korvauksia takaisin perittäessä olisi palautettava heille vieläpä taannehtivasti.

Vielä takaisin perimisestä luopumista puoltaa oikeudenkäynnin pitkä kesto — yli 35 vuotta — sekä se, että valtio on tuona aikanakin poikkeuslainsäädännön avulla pyrkinyt edistämään Kemijoen vesivoiman käyttöön ottoa.

Hallitus katsoo, että asiaan vaikuttavat eri tekijät huomioon ottaen kohtuulliseen lopputulokseen päästään vain luopumalla korvausten takaisin perimisestä valtiolle.

Kemijoen korvauslain 4 §:n mukaan valtiokonttori voi hakemuksesta valtioneuvoston vahvistamien perusteiden mukaisesti vapauttaa yksittäisen korvauksen saajan korvaamasta valtiolle sitä, minkä valtio on joutunut takauksen perusteella maksamaan. Takaisinmaksusta vapauttaviksi perusteiksi on ajateltu kohtuussyytä, korvauksen saajan sosiaalista asemaa ja perittävän määrän vähäisyyttä. Menettely edellyttää hakemuksen jättämistä valtiokonttorille. Mainitut säännökset eivät kuitenkaan sovellu siihen vaihtoehtoon, että takaisin perimisestä luovutaan kokonaan.

Osa korvaukseen oikeutetuista ei eri syistä johtuen nostanut Lapin lääninhallitukselta vesioikeuden päätöksessä heille osoitettuja korvauksia. Takaisin perimisestä luopuminen jättäisi heidät muihin korvauksen saajiin verrattuna huonompaan asemaan. Korvauksen saajien yhdenvertaisen kohtelun toteuttamiseksi ehdotetaan Kemijoen korvauslakiin otettavaksi säännös, jonka mukaan tällaisille korvaukseen oikeutetuille maksettaisiin valtion varoista eduskunnan myönnettyä tarkoitusta varten määrärahan nostamatta jäänyttä korvausta vastaava rahamäärä.

2. Valmisteluvaiheet ja -aineisto

Esityksen on valmistellut oikeus- ja valtiovarainministeriön yhteinen virkamiestyöryhmä.

Valmistelussa on otettu huomioon ne ehdotukset, joita Lapin lääninhallitus, Lapin maakuntaliitto ja korvauksen saajia edustanut kansalaislähetystö ovat tehneet. Kaikissa näissä on ehdotettu korvausten takaisin perimisestä luopumista kokonaan.

Työryhmä esitteli kuluvan vuoden kesäkuun alussa erilaisia vaihtoehtoja asian ratkaisemiseksi oikeus- ja valtiovarainministeriölle. Oikeusministeri esitteli asian hallituksen talouspoliittiselle ministerivaliokunnalle 3 päivänä kesäkuuta 1983. Talouspoliittinen ministerivaliokunta hyväksyi periaatekannanottonaan, että takaisin perimisestä voitaisiin luopua kokonaan ja korvauksensa nostamatta jättäneille voitaisiin maksaa valtion varoista korvausta vastaava rahamäärä.

Työryhmä laati esitysluonnoksen lisäksi muistion, jossa on yksityiskohtaisesti selvitetty asiaan vaikuttavia tuomioistuinratkaisuja, ennakolta maksettuja korvauksia sekä eri vaihtoehtoja takaisinperimiskysymyksen ratkaisemiseksi.

3. Esityksen organisatoriset ja taloudelliset vaikutukset

Esityksellä ei ole organisatorisia vaikutuksia.

Ehdotettu laki merkitsisi toteutuessaan sitä, että valtio luopuu perimästä yksityisiltä korvauksen saajilta niitä korvauseriä, jotka se on joutunut takauksen perusteella maksamaan Pohjolan Voima Oy:lle. Valtion yhtiölle suorittama määrä on noin 20 miljoonaa markkaa.

Valtiolle koitua taloudellinen menetys on kuitenkin mainittua määrää pienempi. Takaisinperintä olisi varsin suuritoinen ja mutkikas tehtävä. Erityisiä ongelmia syntyisi verokysymyksissä, sillä ennakolta nostetuista vesioikeuden päätöksen mukaisista korvauksista on jo maksettu verot. Takaisin perimistä olisivat omiaan hankaloittamaan myös korvausten saajien suuri lukumäärä sekä korvausten suhteellinen pienuus. Näin ollen takaisin periminen edellyttäisi lisävoimavaroja Lapin lääninhallitukseen. Perintä kestäisi ilmeisesti ainakin saman ajan kuin korvausten maksatuskin eli useita vuosia.

Korvauksensa ennakolta nostamatta jättäneille valtion varoista maksettavat rahamäärät olisivat yhteensä noin 2 miljoonaa markkaa.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotuksen perustelut

3 §. Pykälän mukaan Lapin lääninhallitus huolehtii niiden korvauspalautusten maksamisesta, johon valtio voi joutua takaussitoumuksen perusteella. Lisäksi se hoitaa korvausten takaisin perimisen yksityisiltä korvauksen saajilta. Kun esityksen mukaan takaisin perimisestä luovutaan, pykälästä voidaan poistaa sanat ”sekä niiden perimisestä takaisin korvauksen saajilta”.

4 §. Pykälässä on säännökset takautumisoikeudesta luopumisesta sekä maksuajan myöntämisestä takautumisoikeutta käytettäessä. Valtionkonttori voi valtioneuvoston vahvistamien perusteiden mukaan vapauttaa yksittäisen korvauksen saajan maksamasta takaisin valtiolle sitä mitä tämä on joutunut takauksen perusteella maksamaan. Vapauttamisperusteina voivat olla kohtuusyys, korvauksen saajan sosiaalinen asema sekä perittävän määrän vähäisyys. Takaisinmaksuvelvollisuudesta vapauttaminen edellyttäisi kussakin tapauksessa hakemuksen jättämistä valtiokonttorille.

Esityksen mukaan korvausten takaisin perimisestä valtiolle luovutaan kokonaan. Pykälässä mainitut vapauttamisperusteet sekä menettely eivät sovellu takaisinperinnästä kokonaan luopumisen sääntelemiseen. Tämän vuoksi ehdotetaan pykälää muutettavaksi siten, että yksityinen korvauksen saaja ei olisi velvollinen suorittamaan valtiolle takaisinmaksusitoumukseen perustuvaa korvausta ja sille laskettua kuuden prosentin korkoa, vaikka hänen korvauksensa on tullut hylätyksi tai korvauksen määrää on alennettu vesiylioikeuden lainvoiman saaneella päätöksellä.

5 §. Osa korvauksen saajista ei nostanut vesioikeuden päätöksen mukaisia korvauksia. Tähän oli syynä lähinnä asianomaisen jakokunnan tai yksinäistalon hallinnollinen järjestäytymättömyys tai takaisinmaksamisen pelko. Käytännöllisesti katsoen kaikki jakokunnat ja yksinäistalot, joilta korvaukset jäivät nostamatta, sijaitsivat Rovaniemen yläpuolella. Korvauksen saajien yhdenvertainen kohtelu edellyttää, että korvauksen nostamatta jättäneille varataan takaisin perimisestä luopumisen yhteydessä tilaisuus saada vielä tässä vaiheessa vesioikeuden päätöksessä määrätyt korvaukset.

Koska Pohjolan Voima Oy ei ole enää velvollinen lain tai sopimuksen nojalla näitä korvauksia maksamaan, ainoaksi mahdollisuudeksi jää maksaa ne valtion varoista. Jos asianomaiset olisivat olleet valmiit aikanaan nostamaan korvaukset, Pohjolan Voima Oy olisi maksanut ne. Valtio puolestaan olisi joutunut maksamaan ne yhtiölle takauksen perusteella.

Koron laskeminen tällaisille maksamattomille korvauksille olisi lopetettava siihen päivään, jona ne olisi pitänyt viimeistään nostaa eli vesiylioikeuden päätöksen antamispäivään, 9 päivään kesäkuuta 1982.

Mainittujen korvausten maksatus ehdotetaan annettavaksi Lapin lääninhallituksen tehtäväksi.

2. Voimaantulo

Laki on tarkoitus saattaa voimaan heti, kun eduskunta on sen hyväksynyt.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi näin kuuluva laki-ehdotus:

Laki

eräiden Kemijoen rakentamisesta aiheutuneiden kalastusvahinkojen korvauskysymysten hoitamisesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan 21 päivänä joulukuuta 1979 eräiden Kemijoen rakentamisesta aiheutuneiden kalastusvahinkojen korvauskysymysten hoitamisesta annetun lain (926/79) 3, 4 ja 5 § seuraavasti:

3 §

Valtion 2 §:ssä mainitun takaisinmaksuvelvollisuuden täyttämisen vakuudeksi tallettajalle antaman takauksen perusteella suorittamien korvauspalautusten maksamisesta huolehtii valtiovarainministeriön antamien yleisten ohjeiden mukaisesti Lapin lääninhallitus.

4 §

Vaikka korvauksen saajan korvausvaatimus on vesiylioikeuden päätöksellä hylätty tai korvauksen määrää alennettu ja päätös on saanut lainvoiman, ei takaisinmaksusitoumuksen antanut korvauksensaaja ole velvollinen suorittamaan valtiolle nostamaansa korvausta eikä tälle maksettavaa korkoa.

5 §

Valtion varoista, tulo- ja menoarvion rajoissa, maksetaan niille, joilla olisi ollut oikeus 1 §:ssä tarkoitettuun, valtion takauksen piiriin kuuluvan korvauksen mutta jotka eivät nostaneet sitä ennen vesioikeuden päätöksen antamista, rahamäärä, joka vastaa vesioikeuden tuomitseman korvauksen pääomaa ja sille vesioikeuden päätöksen alkamispäivästä vesiylioikeuden päätöksen antamispäivään laskettua kuuden prosentin korkoa. Näiden rahamäärien maksamisesta saajilleen huolehtii Lapin lääninhallitus.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 19 _____

Helsingissä 18 päivänä marraskuuta 1983

Tasavallan Presidentti
MAUNO KOIVISTO

Ministeri Kaarina Suonio

Laki

eräiden Kemijoen rakentamisesta aiheutuneiden kalastusvahinkojen korvauskysymysten hoitamisesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan 21 päivänä joulukuuta 1979 eräiden Kemijoen rakentamisesta aiheutuneiden kalastusvahinkojen korvauskysymysten hoitamisesta annetun lain (926/79) 3, 4 ja 5 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

3 §.

Valtion 2 §:ssä mainitun takaisinmaksuvelvollisuuden täyttämisen vakuudeksi tallettajalle antaman takauksen perusteella suorittamien korvauspalautusten maksamisesta sekä niiden perimisestä takaisin korvauksen saajilta huolehtii valtiovarainministeriön antamien yleisten ohjeiden mukaisesti Lapin lääninhallitus.

4 §.

Valtiokonttori voi hakemuksesta valtioneuvoston vahvistamien perusteiden mukaisesti vapauttaa yksinäisen korvauksen saajan korvaamasta valtiolle sitä, minkä valtio on joutunut takauksen perusteella maksamaan.

Korvauspalautuksen perimiseen takaisin korvauksen saajalta valtiolle saadaan ryhtyä vasta silloin, kun korvausta koskeva päätös on saanut lainvoiman. Lapin lääninhallitus voi myöntää korvauksen saajalle maksuaikaa tällaisen korvauksen suorittamiseksi. Tämän momentin perusteella tapahtuva maksun lykkääminen ei poista korvauksen saajan velvollisuutta maksaa hänen antamansa sitoumuksen mukaista korkoa.

5 §.

Valtion takauksen perusteella suorittama määrä saadaan periä korvauksen saajalta ilman tuomiota tai päätöstä siinä järjestyksessä kuin verojen ja maksujen perimisestä ulosottoin annessa laissa (367/61) on säädetty.

Ehdotus

3 §

Valtion 2 §:ssä mainitun takaisinmaksuvelvollisuuden täyttämisen vakuudeksi tallettajalle antaman takauksen perusteella suorittamien korvauspalautusten maksamisesta huolehtii valtiovarainministeriön antamien yleisten ohjeiden mukaisesti Lapin lääninhallitus.

4 §

Vaikka korvauksen saajan korvausvaatimus on vesiylioikeuden päätöksellä hylätty tai korvauksen määrää alennettu ja päätös on saanut lainvoiman, ei takaisinmaksusitoumuksen antanut korvauksensaaja ole velvollinen suorittamaan valtiolle nostamaansa korvausta eikä tälle maksettavaa korkoa.

5 §

Valtion varoista, tulo- ja menoarvion rajoissa, maksetaan niille, joilla olisi ollut oikeus 1 §:ssä tarkoitettuun, valtion takauksen piiriin kuuluvaan korvaukseen mutta jotka eivät nostaneet sitä ennen vesioikeuden päätöksen antamista, rahamäärä, joka vastaa vesioikeuden tuomitseman korvauksen pääomaa ja sille vesioikeuden päätöksen alkamispäivästä vesiylioikeuden päätöksen antamispäivään laskettua kuuden prosentin korkoa. Näiden rahamäärien maksamisesta saajilleen huolehtii Lapin lääninhallitus.

Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 19 .